

CU PRIVIRE LA DATA ÎNTEMEIERII ORAȘULUI CALLATIS

de AUGUSTIN ULANICI

Sec. al VIII-lea î.e.n. marchează a doua mișcare de răspîndire a grecilor în Marea Mediterană¹. În cadrul deosebit de complex al acestei „roiri“, litoralul septentrional și vestic al Mării Negre este cunoscut de greci mai tirziu decît celelalte ținuturi unde ei întemeiaseră colonii².

Atunci cînd este vorba de colonizarea Pontului Euxin, tradiția literară antică, pe lîngă faptul că este săracă sau laconică, mai este și contradictorie³. Dacă Hîstria are o dată de întemeiere păstrată de un izvor literar⁴, nu același lucru se poate spune despre Callatis. Astfel, ca a celor mai multe colonii grecești, data fundării orașului este controversată. Pînă astăzi toate informațiile literare, epigrafice, precum și izvoarele arheologice referitoare la Callatis, nu sînt mai vechi de sec. al IV-lea î.e.n. Aproximativ de pe la mijlocul acestui secol, ni s-a transmis o unică scriere păstrată sub numele lui Scylax din Carianda, care amintește numai numele Callatisului⁵, fără nici un alt amănunt suplimentar. Herodot, care cunoscuse și menționase în istoriile sale orașele de pe țărmul nordic și vestic al Mării Negre, nu pomenește nimic despre Callatis. În ceea ce privește cele mai vechi inscripții callatiene cunoscute pînă acum, ele

¹ K. J. Beloch, *Griechische Geschichte*², 12, p. 218 și urm.; G. Glotz, *Histoire grecque*, I, *Des origines aux guerres médiques*, Paris, 1925, p. 153—257; Gaetano de Sanctis, *Storia de Greci dalle origini alla fine del V secolo*², Firenze, 1940, p. 406—465; J. Berard, *L'expansion et la colonisation grecque jusqu'aux guerres médiques*, Paris, 1960; H. Bengtson, *Griechische Geschichte*³, München, 1965, p. 86—99.

² G. Glotz, *op. cit.*, p. 153—257; J. Berard, *op. cit.*; D. M. Pippidi, în *Din istoria Dobrogei*, I, Edit. Acad. R. S. R., București, 1965, p. 145—149; C. Preda, *Callatis*, Edit. Meridiane, București, 1968, p. 6.

³ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 147—148.

⁴ Eusebius-Hieronymus, *Chron.*, p. 95 b (cf. *Fontes Historiae Dacoromaniae*, II, București, 1970, p. 8—9); anul 657 î.e.n., pe care îl dă Eusebius, reprezintă cronologia „lungă“; Pseudo-Scymnos în vv. 766—770 (cf. *Izvoare privind istoria României*, I, 1964, p. 170—173), la care evenimentul este corelat cu unele evenimente legate de mișcările sciților, din a doua jumătate a sec. al VII-lea î.e.n. (cronologia „scurtă“). De fapt, și în legătură cu data exactă a întemeierii Istrosului sînt controversate.

⁵ Scylax din Carianda, G.G.M., I, p. 54—58 (cf. *Izvoare...*, I, p. 132—133).

„par a fi“⁶ o dedicație către Athena Polias⁷ și o epigramă funerară⁸, ambele fiind datate pentru a doua jumătate a sec. al IV-lea î.e.n.⁹

Informațiile literare încep să devină mai numeroase și prețioase abia în sec. II—I î.e.n. Între acestea, se înscrie în primul rând un *Periplu*, atribuit greșit geografului Scymnos¹⁰, alcătuit pe la începutul primului secol î.e.n. El ne oferă știrile din care se poate deduce data întemeierii Callatidei¹¹. Traducerea din grecește a fragmentului în cauză sună astfel : „...orașul Callatis a fost o colonie a heracleoților, ce apărură la porunca dată de un oracol ; (heracleoții) au întemeiat-o pe vremea când Amyntas a preluat puterea peste macedoneni“¹². Din cele citate, reiese în primul rând originea doriană a coloniei, Heracleea Pontică fiind întemeiată în anul 560 î.e.n. de dorienii din Megara, secondată de beoțieni¹³ ; în al doilea rând, textul face aluzie la amănuntul după care fundarea Callatidei s-a făcut după consultarea unui oracol. Această informație contribuie, oricum, la o datare tîrzie a fundării coloniei, cunoscut fiind faptul că, în faza finală a procesului de colonizare, preoții sanctuarului lui Apollo de la Delfi joacă un rol deosebit. În acest sens se cunoaște obiceiul că, inițial, procesul de organizare a coloniilor fusese lăsat în voia fiecărei metropole grecești în parte¹⁴. În al treilea rând ni se oferă și data aproximativă a întemeierii orașului : „... au întemeiat-o pe vremea când Amyntas a preluat puterea peste macedoneni“¹⁵. În istoria Macedoniei se cunosc trei regi cu numele de Amyntas. Dacă s-ar fi indicat despre care din ei este vorba, evident, datarea orașului s-ar fi impus aproape de la sine. Pentru a preciza, trebuie amintit că Amyntas I a domnit între anii 540—498 î.e.n., Amyntas II în jurul anului 395 î.e.n., iar Amyntas III între 390—369 î.e.n.¹⁶

Majoritatea cercetătorilor problemei au admis că în acest *Periegesis*, atribuit lui Scymnos, se face aluzie la Amyntas I¹⁷, deci întemeierea ora-

⁶ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 182 și nota 79.

⁷ Muzeul din Mangalia, inv. nr. 88 ; D. M. Pippidi, în *Akte des IV Intern. Kongresses f. griech. u. lat. Epigraphik*, Viena, 1964, p. 327 (cf. idem, D.I.D., p. 182 nota 79).

⁸ A. E. M., XI., 1887, p. 34, nr. 34 ; cf. W. Peek, în „Studii clasice“, VI, 1964, p. 124.

⁹ D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ediția II-a, Edit. Științifică, București, 1967, p. 27.

¹⁰ Pseudo-Scymnos, G.G.M., I, p. 196—237 și Diller Aubrey, *The tradition of the Minor Greek Geographers*, Oxford, 1952 (cf. *Izvoare...*, I, p. 168—175).

¹¹ Autorul acestui periplu folosește ca izvor o lucrare scrisă în jurul anului 200 î.e.n., care aparține lui Demetrios din Callatis (cf. *Izvoare...*, p. 169, nota 3).

¹² Pseudo-Scymnos, vv. 761—764, în *op. cit.*

¹³ Strabon, *Geografia*, VII, 6, 1 ; Memnon, *F. Gr. Hist.*, III, B.

¹⁴ *Istoria României*, I, Edit. Acad. R.P.R., București, 1960, p. 167.

¹⁵ Ps. Scymnos, *op. cit.*, loc. cit.

¹⁶ Paul Cloché, *Histoire de la Macédoine, jusqu'à l'avènement d'Alexandre le Grand*, Payot, Paris, 1960, p. 28—110 ; J. Kaerst, artic. *Archelaos*, în R.E., t. II, 1896, col. 446—448 ; idem. artic. *Amyntas III*, în R.E., t. 1, 1894, col. 2 006—2 007.

¹⁷ J. Weiss, *Die Dobroudtscha im Altertum*, Sarajevo, 1911, pp. 27 și 62 ; Krister Hanell, *Megarische Studien*, Lund, 1934, p. 130 ; R. Vulpe, H.A.D., București, 1938, p. 65 (care menționează că orașul în discuție, „este cea mai nouă dintre ctitoriile grecești din Pontul Stîng“) ; Chr. M. Danov, *Zapadniat brag na Cerno More v Drewnostta*, Sofia, 1947, p. 88 ; T. V. Blavatskaia, *Zapadnopontiiskie goroda...*, Moscova, 1952, p. 30 ; *Istoria României*, I, p. 167 ; D. M. Pippidi, în „Studii clasice“, VII, 1965, p. 330 ; idem, D.I.D., I, p. 152 și 182 ; Vl. Iliescu, în „Pontice“, 3, 1970, p. 92 și nota 54 în care respinge categoric ipoteza unei întemeieri tîrzii a orașului.

șului s-ar fi înfăptuit în ultimele decenii ale sec. VI-lea î.e.n sau, mai sigur, în jurul anului 500 î.e.n. Oricum, dacă s-ar accepta această ipoteză, nașterea Callatisului are loc numai la două sau trei decenii după fundarea metropolei, Heracleea Pontică.

Alți cercetători, pornind de la Lista orașelor tributare Atenei (ATL) către anul 425/424 î.e.n.¹⁸, emit părerea potrivit căreia orașul Callatis ar fi putut fi întemeiat pe la începutul celui de-al IV-lea secol î.e.n.¹⁹. Lista atică, în condițiile deosebit de precare în care ne-a parvenit — cu multe lacune —, a iscat o serie de dispute privind lecțiunea unor toponime. În capitolul care trebuia să cuprindă aliații din Pontul Euxin, în fragmentul IV 165, apare un toponim, ale cărui prime litere — K A, — sînt întregite : KA(RKINITIS) de către ultiți editori ai acestei liste²⁰. Motivul care duce la lecțiunea de mai sus este generat mai ales de incertitudinea privind data de întemeiere a coloniei grecești, despre care lucrarea atribuită lui Scymnos ne informează că ar coincide cu preluarea unei domnii de către un rege cu numele de Amyntas. În același context, ultiții editori ai Listei atice admît că regele în discuție ar putea fi cel de-al treilea, tatăl lui Filip al II-lea.

Spre deosebire de cei care adoptă lecțiunea KA(RKINITIS), alții propun întregirea : KA(LLATIS)²¹.

Va trebui să ne reîntoarcem la textul lui Pseudo-Scymnos pentru a face o remarcă legată mai ales de versurile 762—763, care, în traducere românească, se prezintă astfel : (Heracleoții) au întemeiat-o (Callatida) pe vremea cînd Amyntas a preluat puterea peste macedoneni²². De aici, credem că se înțelege de la sine că acest rege a avut la o anumită dată puterea, pe care a pierdut-o într-un complex de împrejurări, pentru ca apoi să preia puterea. Verbul tranzitiv din textul citat este deosebit de convingător din acest punct de vedere. Totuși, pentru a încerca o clarificare, este necesară o scurtă incursiune în istoria Macedoniei, de la sfîrșitul sec. al VI-lea î.e.n. pînă în primele decenii ale celui de-al IV-lea secol î.e.n. Astfel, primul Amyntas (540—494) este și primul mare rege atestat atît de Eusebius în cronologia sa²³, precum și de Herodot în istoriile sale²⁴. El este primul rege al Macedoniei ca personaj istoric²⁵, luînd domnia în condiții obișnuite după moartea lui Perdicas I²⁶. Tucz-

¹⁸ I.G., I², 63, 64 (alte fragmente publicate de A. B. West) ; cf. D. M. Pippidi în „Studii clasice“, VII, p. 329—330 și notele : idem, D.I.D., I, pp. 181—182 și notele. Lista atică a tributurilor cuprinde orașele care făceau parte din prima Ligă maritimă ateniană (Liga delio-atică) și erau tributare Atenei către anul 425/424 î.e.n.

¹⁹ B. D. Meritt, H. T. Wade-Gery, M. F. Mc. Gregor, *The Athenian Tribute Lists*, I, Cambridge Mass., 1939, pp. 527—539.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ D. M. Pippidi, în „Studii clasice“, VII, pp. 329—330 ; idem, D.I.D., I, pp. 181—182.

²² Ps. Scymnos, v.v. 762—764, în *Izvoare...*, I, p. 170—171, traducerea în românește se prezintă astfel „(Heracleoții) au întemeiat-o pe vremea cînd Amyntas a preluat domnia peste macedoneni“... (trad. V. Popescu).

²³ Eusebius din Caesarea, *Cronologia* (cf. Paul Cloché, op. cit., p. 33).

²⁴ Herodot, *Historii*, V, 17.

²⁵ Cf. Paul Cloché, op. cit., p. 31.

²⁶ Herodot, V, 22 ; VIII, 137—139. Perdicas I este un rege mitic, vezi G. Glotz, *Histoire grecque*, III, Paris, 1936.

dides ne transmite știrile din care aflăm că, sub acest rege, nu s-au desfășurat evenimente deosebite, în afară de unele anexiuni teritoriale mai mult sau mai puțin importante²⁷. După mai bine de un secol, în primul deceniu al sec. al IV-lea î.e.n., în Macedonia se instaurează, timp de 7—8 ani, o perioadă tulbure, plină de frământări politice, cu violențe și schimbări bruște de situații, succedându-se la domnie trei regi: Archelaos II, Amyntas II și Pausanias. Aceștia sînt asaltați de alți pretendenți la domnie. Anumite provincii, ca de pildă Lyncestida, caută să se desprindă de sub tutela macedoneană. În acest timp Amyntas II și Pausanias sînt asinați, fiecare după cîte un an de domnie. Ultimul era un uzurpator și nu făcea parte din așa zisa dinastie a Argeazilor, din care făcea Archelaos II, Amyntas II și Amyntas III. Perioada tulbure despre care am amintit ia sfîrșit aproximativ în jurul anilor 393/392, cînd preia puterea argeadul Amyntas III. Foarte semnificativ este faptul că Pausanias a fost un uzurpator, și cel care a luat puterea după el era un argead, adică, în sensul continuității dinastiei, acesta „a preluat” puterea după dispariția uzurpatorului. Chiar în primul an de domnie al noului argead se desfășoară iar unele evenimente politice legate de mișcări ale ilirilor. După Diodor, în anul 393/392 ilirii izbutesc să ocupe Macedonia, alungîndu-l pe noul rege³⁰. În fața acestei situații regele macedonean reușește să obțină alianța unor orașe grecești din Peninsula Chalcidică, prelucnd puterea și regatul, domnind apoi 23 de ani³¹.

În sprijinul celor relatate de Diodor, vine o inscripție care păstrează textul unui tratat de alianță a lui Amyntas cu Olintul. Printre altele, tratatul stipula unele avantaje teritoriale acordate Olintului. Inscripția este datată pentru anul 390/389 î.e.n.³².

O altă informație — care vine și subliniază evenimentele mai sus relatate — reiese dintr-o indicație a lui Isocrate, care suna astfel: „.... Amyntas, regele Macedoniei..., învins de barbari, vecinii săi, a fost deposedat de toată Macedonia, fiind obligat să părăsească țara sa, pentru a-și salva viața; în absența sa, nu a mai fost război; după un timp el revine în Macedonia cu ajutorul tessalienilor. Revenind în regatul său, el a preluat puterea ereditară”³³.

Cele trei izvoare amintite sînt unanime în ceea ce privește evenimentele politice desfășurate în primii ani de domnie a lui Amyntas III, adică pierderea fortuită a puterii, apoi preluarea acesteia³⁴, aproximativ în jurul anului 390 î.e.n. Este evident că atunci cînd Pseudo-Scymnos scrie că „Amyntas a preluat puterea peste macedoneni”³⁵ se referă la cel de-al III-lea rege cu acest nume, și că acest moment coincide în timp și cu fundarea coloniei doriene Callatis. Această dată nu poate fi fixată

²⁷ Tucydides, II, 99.

²⁸ Cf. Paul Cloché, *op. cit.*, pp. 104—107.

²⁹ *Ibidem*, p. 107.

³⁰ *Ibidem*, p. 108.

³¹ *Ibidem*, p. 110.

³² *Ibidem*, 110—111.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Pseudo-Scymnos, v.v. 763, în *op. cit.*

³⁵ *Ibidem*

decît în jurul anului 390 î.e.n.³⁶. În sprijinul acestei datări pledează și descoperirile arheologice, care, toate, nu depășesc sec. al IV-lea î.e.n.³⁷. Astfel, prima incintă de apărare a orașului datează de pe la mijlocul acestui secol³⁸, iar necropola coloniei nefiind anterioară celei de a doua jumătăți a sec. respectiv³⁹. De asemenea, cele mai vechi inscripții locale sînt dateate către cea de a doua jumătate a sec. al IV-lea î.e.n.⁴⁰, totodată, primele emisiuni monetare apar în ultimele decenii ale aceluiași secol⁴¹. Dezvoltarea în timp și spațiu a coloniei doriene se va face într-un ritm destul de rapid, lucru explicat de altfel datorită unor factori economici și politici, care se manifestă pe mai multe planuri. Triburile autohtone din zona istro-pontică fuseseră antrenate încă de la sfîrșitul sec. al V-lea î.e.n. spre un mod nou de viață datorită dezvoltării interne, precum și a impulsurilor civilizațiilor sud-tracice, ilirice, elenice și scitice. În această zonă se poate vorbi despre noua civilizație de tip Latène încă de pe la anul 450 î.e.n.⁴². Acum se constată în mediul autohton intensificarea metalurgiei fierului, răspîndirea roții olarului, construcții de așezări întărite, care atestă noua activitate economică, politică, militară și artistică⁴³.

Într-un asemenea context economic și politic, înflorirea spectaculoasă a Callatisului, pe toate planurile, în sec. al IV-lea î.e.n. este firească, colonia doriană fiind încă de la începuturile sale un centru producător de grîne⁴⁴, precum și un centru de dezvoltare a meșteșugurilor și a negoțului⁴⁵.

³⁶ Legat de ipoteza unei întemeieri tîrzii a orașului, nu fără importanță sînt și unele evenimente politice desfășurate la confluența secolelor V și IV î.e.n. și în primele decenii ale sec. al IV-lea î.e.n., care (prin analogie) sînt mai mult decît semnificative. Astfel, încă din anul 424 î.e.n., oligarhii din Heracleea Pontică, ajutați de Darius II, înlătură de la putere gruparea democratică. Această situație are ca urmare emigrarea celor învinși, și se pare că ei sînt aceia care în jurul anului 420 î.e.n. întemeiază colonia Chersonesul Tauric. După această dată, mai ales pe la începutul sec. al IV-lea î.e.n., cercurile oligarhice din Heracleea Pontică acționează în continuare împotriva resturilor grupării democratice. Tot acum, Clearchos, conducătorul acestei grupări, este ostracizat. Acesta va primi permisiunea să se înapoieze în oraș de abia în 374 î.e.n., cf. V. V. Struve, *Grecia antică*, pp. 435—443 și 713).

³⁷ R. Vulpe, H.A.D., p. 155; idem, în „Pontice” II, 1965, p. 152—153. Din nou este admis faptul că orașul Callatis ar putea fi ultima colonie grecească întemeiată în vestul Pontului Euxin. În sprijinul acestei constatări poate să vină și situația topografică a orașului, situație cu totul defavorabilă în raport cu cea a celorlalte orașe întemeiate anterior. Acestea „ocupaseră” porțiuni din faleză care, pe lângă condițiile portuare și de apărare excelente, aveau și zone agricole mai bune, mai fertile; R. Florescu, *Ghid arheologic al Dobrogei*, Ed. Meridiane, București, 1968, p. 43; C. Preda, *op. cit.*, p. 7.

³⁸ Const. C. Preda, *Callatis*, p. 20; R. Florescu, *op. cit.*, p. 43.

³⁹ C. Preda, *op. cit.*, p. 25.

⁴⁰ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 182, și nota 79; idem, *Contribuții...*, p. 27.

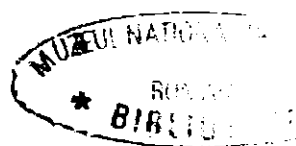
⁴¹ B. Pick, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*, I, 1, p. 86; Em. Condrachi, în „Bul. Științific”, II, 1950, (1), p. 19; D. M. Pippidi, *op. cit.*; Const. Preda, *Moneda antică în România*, p. 14.

⁴² D. Berciu, *A propos de la genèse de la civilisation Latène chez les Gétodaces*, în „Dacia”, N.S., I, 1957, p. 133—142; idem, *Sînt geții traci nord-dunăreni?*, în S.C.I.V., VI, 1960 p. 261—283; idem, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Edit. Științifică, București, 1966, p. 267 și urm.; idem, *Lumea celților*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 78.

⁴³ Idem, *op. cit.*, p. 78—79.

⁴⁴ D. M. Pippidi, D.I.D., I, p. 155.

⁴⁵ *Ibidem*.



**SUR LA DATE DE LA FONDATION
DE LA VILLE DE CALLATIS**

— Résumé —

En se basant sur les sources littéraires corroborées avec les découvertes archéologiques, on émet l'hypothèse d'après laquelle la date de la fondation de la ville de Callatis serait située pendant la première décennie du IV^e siècle a.n.è.